

Mamczak-Gadkowska, Irena

Kierunki zmian w kształceniu archiwistów na przełomie XX i XXI wieku

Res Historica 28, 9-19

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Mamczak-Gadkowska

*Kierunki zmian w kształceniu archiwistów na przełomie
XX i XXI wieku*

Dyskusje nad kształceniem archiwalnym, kształtowaniem i ewolucją programów nauczania towarzyszą archiwistom i nauczycielom archiwistyki od XIX w., czyli od powstania w Europie pierwszych szkół archiwalnych. Na przestrzeni dwóch ostatnich stuleci programy kształcenia archiwalnego ulegały różnorodnym modyfikacjom. Najstarsze szkoły archiwalne powstałe w XIX wieku kształciły na potrzeby tworzonych w tym czasie archiwów historycznych. W programach tych szkół dominowały zatem nauki pomocnicze historii, zwłaszcza dyplomatyka, paleografia, sfragistyka, opracowywanie archiwaliów oraz zagadnienia historycznoprawne. Stanowiły one także podstawę programową szkół archiwalnych w I połowie XX w. Różnice programowe w kształceniu archiwistów były niewielkie i wynikały głównie z uwarunkowań historycznych, tradycji narodowych i charakteru zasobu archiwalnego poszczególnych krajów. Podobnie niewielkie było zróżnicowanie struktury organizacyjnej szkół archiwalnych. Większość z nich stanowiły szkoły samodzielne lub związane ze służbą archiwalną.

Znaczące zmiany w zakresie rozwiązań organizacyjnych szkolnictwa archiwalnego i w programach kształcenia obserwujemy po II wojnie światowej, zwłaszcza począwszy od lat siedemdziesiątych XX w., kiedy to nastąpił duży wzrost liczby szkół kształcących archiwistów na świecie. Zdecydowana większość tych szkół była ściśle powiązana z uniwersytetami ze względu na kadre naukową oraz wysoki poziom prowadzonych badań. Takie rozwiązania przyjęte są współcześnie w większości krajów w Europie i na świecie. Szkoły samodzielne nadal istnieją (np. w Paryżu), stanowią one jednak zdecydowaną mniejszość, podobnie jak szkoły prowadzone przez służbę archiwalną¹.

Uniwersytety stwarzają szkołom archiwalnym różne możliwości funkcjonowania studiów archiwistycznych w istniejących już strukturach wydziałowych,

¹ *Repertoire des Ecoles et des Cours de Formation Professionnelle d'Archivistes*, Koblencja 1992; A. Tomczak, *Kształcenie archiwistów w Polsce i innych krajach europejskich*, Archeion, t. 66, 1978, s. 32–35; H. Robótka, *Światowe tendencje w kształceniu archiwistów*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 25–43.

instytutowych bądź też tworzenia własnych instytutów czy wydziałów archiwistyki². W środowisku archiwistów nadal trwa dyskusja, zapoczątkowana w XX w., na temat łączenia studiów archiwistycznych z wydziałami historycznymi, bibliotekoznawstwem i informacją naukową bądź też tworzenia samodzielnych jednostek organizacyjnych.

Przyjmowane były i są nadal różne rozwiązania, chociaż dają się zaobserwować pewne nowe kierunki zmian. Przyjęta na początku drugiej połowy XX w. praktyka polegająca na powiązaniu kształcenia archiwistów z wydziałami humanistycznymi (głównie historycznymi), w ostatnim czasie zmieniła się. Jak wynika z omówionych już w literaturze archiwalnej badań ankietowych, przeprowadzonych pod koniec XX w. w szkołach archiwalnych na świecie w końcu XX w., w zakresie uregulowań przyjętych na uniwersytetach dominują dwie zasadnicze opcje. Jedną z nich reprezentują zwolennicy łączenia archiwistyki z informacją naukową, ewentualnie także z bibliotekoznawstwem (ok. 25% szkół). Rozwiązania takie od lat funkcjonują w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii, Chinach i Izraelu.

Znacząco wzrosła jednak i zaczyna dominować liczba zwolenników tworzenia na uniwersytetach samodzielnych wydziałów archiwalnych, które często dodatkowo powiązane są z archiwami narodowymi, jak np. w Hiszpanii, czy we Włoszech (ok. 31% szkół). Traci natomiast na popularności tendencja prohistoryczna, preferująca kształcenie archiwistów na wydziałach historycznych (ok. 19% szkół). Dominowała ona na świecie w latach siedemdziesiątych, a w Polsce taki stan utrzymuje się po dzień dzisiejszy. Maleje nadal liczba zwolenników kształcenia archiwistów na innych wydziałach uniwersyteckich, m.in. na wydziałach dokumentacji, co w środowisku archiwalnym nigdy nie było popularne³.

Przyczyny opisanych wyżej zmian wiążą się niewątpliwie z przemianami technologicznymi zachodzącymi w różnym czasie w archiwach na całym świecie. Rewolucja informatyczna, pojawienie się w archiwach nowych rodzajów dokumentacji, m.in. dokumentacji elektronicznej, szybki dostęp do informacji archiwalnej sprawiły, że „zarysował się kres tradycyjnej archiwistyki”, co postawiło przed archiwami, a tym samym przed szkołami archiwalnymi, nowe wyzwania⁴. Zmiany te przyczyniły się z jednej strony do zacieśniania współpracy szkół archiwalnych z wydziałami informacji naukowej czy zarządzania lub też tworzenia

² *Ibidem*, s. 27–28.

³ Szerzej na ten temat: C. Couture, *Education and Research in Archival Science: General Tendencies*, „Archival Science” International Journal on Recorded Information, Dordrecht, Holandia, Vol. No 2, 2001, s. 157–158; I. Mamczak-Gadkowska, *Aktualne kierunki kształcenia archiwistów i archiwalnych badań naukowych na świecie w świetle badań opublikowanych przez Carola Couture’a*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 17.

⁴ A. Tomczak, *Archiwista i zawód archiwisty. Kilka refleksji*, [w:] *Archiwa wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, Toruń, 2–4 września 1997, red. D. Nałęcz, Radom 1997, t. 1, s. 26; Z. Chmielewski, *Kierunki rozwoju współczesnej archiwistyki*,

samodzielnych wydziałów archiwalnych. Z drugiej strony zaś wpłynęły one na modernizację programów kształcenia archiwistów.

Przemiany, które za sprawą rewolucji technologicznej dokonywały się w archiwach w końcu XX w., i których stale jesteśmy świadkami, wytyczają nowe kierunki w kształceniu archiwistów oraz wymuszają modernizację programów nauczania. Do lat osiemdziesiątych XX w. programy studiów archiwistycznych zmieniały się powoli, a główną grupę przedmiotów stanowiły przede wszystkim zajęcia z archiwistyki, historii, nauk pomocniczych, ustroju i form kancelaryjnych. Postęp technologiczny sprawił, że począwszy od lat osiemdziesiątych, a zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu XX w. w programach studiów archiwistycznych obserwujemy dużą ewolucję programów kształcenia. Wzrosła znacząco ilość zajęć z zakresu komputeryzacji i informacji naukowej. Są one nie tylko gwarancją dobrego przygotowania studentów do pracy z nowoczesnym sprzętem, ale dają możliwość wyszukiwania, przetwarzania i zarządzania informacją.

Duży wpływ na zmianę tradycyjnego modelu kształcenia archiwalnego, skierowanego głównie na potrzeby archiwów historycznych, miał również rynek pracy. Na świecie coraz większa grupa archiwistów pracuje w archiwach zakładowych urzędów, instytucji, przedsiębiorstw i banków. W Polsce rynek pracy stanowi ok. 1600 osób zatrudnionych w archiwach historycznych i ok. 20 000 osób zatrudnionych w archiwach zakładowych⁵. Propozycje zatrudnienia w archiwach historycznych, w których rotacja jest niewielka, stanowią jedynie 5–10% ofert pracy dla archiwistów. Współczesne szkoły archiwalne kształcą przede wszystkim przyszłe kadry archiwów zakładowych, a na pierwszy plan wysuwa się przygotowanie studentów w zakresie zarządzania archiwami i dokumentacją współczesną, zwłaszcza elektroniczną, umiejętności obsługi systemów informatycznych, znajomości standardów i norm wewnętrznych i międzynarodowych⁶.

Dyskusje na temat przygotowania zawodowego studentów archiwistyki nasiliły się pod koniec XX w. Zagadnienia ewolucji zawodu archiwisty w kierunku zarządcy dokumentacją były przedmiotem wielu dyskusji międzynarodowych,

„Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3-4, s. 9–25; W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Koncepcja kierunku archiwistyki na uniwersytetach polskich*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, Szczecin 12–13 września 2002, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, t. 1, s. 384; K. Skupieński, *Dyskusja nad perspektywami kształcenia archiwistów na polskich uniwersytetach – stadium pytań czy odpowiedzi?*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 23–42.

⁵ D. Nałęcz, *Archiwistyka – nowa czy stara dyscyplina nauki?*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 9–10; W. Stępnia, *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków. Koreferat*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 92–95.

⁶ D. Nałęcz, *op. cit.*, s. 10; K. Skupieński, *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 87 i nast.; Idem, *Dyskusja nad perspektywami kształcenia archiwistów...*, „Archeion” t. 105, 2003, s. 25 i nast.

podejmowanych między innymi przez Międzynarodową Radę Archiwów i jej wyspecjalizowane sekcje⁷, a także VII Europejskiej Konferencji Archiwów w Warszawie w 2006 r., która poświęcona była archiwistce jako zawodowi przyszłości⁸. Znajdują one szerokie zrozumienie i poparcie także w środowisku polskich archiwistów. Potrzeba zmian kształcenia archiwistów i modernizacji programów nauczania były ostatnio przedmiotem licznych dyskusji podejmowanych w gronie polskich archiwistów, np. podczas konferencji naukowej z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia toruńskiej specjalności archiwistycznej w 2001 r.⁹, na seminarium Rady Archiwalnej w 2004 r.¹⁰, podczas międzynarodowej konferencji archiwalnej w Piotrkowie Trybunalskim¹¹, na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej Lublinie¹², a także w trakcie ostatnich, kolejnych powszechnych zjazdów archiwistów polskich w Toruniu, Szczecinie i Olsztynie. Problematyce edukacji poświęcony został też specjalny 105 tom „Archeionu”, w którym opublikowane zostały liczne artykuły na temat aktualnego stanu i perspektyw kształcenia archiwistów na polskich uniwersytetach¹³.

Szeroka dyskusja na temat ewolucji zawodu archiwisty w Europie i na świecie, a zwłaszcza coraz większe zapotrzebowanie ze strony archiwów zakładowych na wykwalifikowaną kadrę archiwalną, otworzyły także w Polsce pole do rozważań na temat możliwości i potrzeb utworzenia na studiach wyższych kierunku o nazwie zaproponowanej podczas jubileuszu pięćdziesięciolecia studiów archiwistycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu: „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją”¹⁴. Pierwszym krokiem do powołania takiego kierunku studiów okazało się utworzenie pięcioletnich specjalności archiwistycznych „Archiwistyka i zarządzanie dokumenta-

⁷ I. Mamczak-Gadkowska, *Problematyka kształcenia archiwalnego na konferencjach Sekcji Edukacji i Szkolenia Archiwalnego Międzynarodowej rady Archiwów w latach 1996–2000*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego, Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, Szczecin 12–13 września 2002, t. 1, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, s. 405–417.

⁸ *VII European Conference on Archives, Archivists: Profession of the Future in Europe*, Warszawa 2006.

⁹ Materiały z tej konferencji opublikowane zostały w „Archiwistce Polskiej”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 9–120.

¹⁰ E. Rosowska, *Seminarium warszawskie na temat współczesnych tendencji kształcenia archiwistów na świecie*, „Archeion”, t. 104, 2002, s. 109–113.

¹¹ J. Krochmal, *Międzynarodowa konferencja archiwalna w Piotrkowie Trybunalskim*, *ibidem*, s. 122–129.

¹² *Idem*, *Lubelska dyskusja o potrzebie i możliwościach utworzenia na studiach wyższych kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją”*, *ibidem*, s. 113–122.

¹³ „Archeion”, t. 105, 2002, *Problemy archiwistyki: Edukacja*, s. 7–101. Tamże artykuły: D. Nałęcz, I. Mamczak-Gadkowskiej, K. Skupieńskiego, S. Sierpowskiego, J. Krochmala, W. Chorażyczewskiego i W. Kwiatkowskiej, J. Soszyńskiego, W. Pindlowej, M. Kocójowej oraz J. Chojeckiej.

¹⁴ K. Skupieński, *Od archiwariusza...*, s. 90; *Idem*, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 25; W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *op. cit.* s. 386; J. Krochmal, *op. cit.* s. 113–122.

cją” na trzech uniwersytetach – UMK w Toruniu¹⁵, UMCS w Lublinie i UAM w Poznaniu. Utworzenie kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją”, z powodu wymagań formalnych nałożonych na uniwersytety ustawą o szkolnictwie wyższym, było możliwe na razie tylko na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, który rozpoczął kształcenie archiwistów na kierunku archiwalnym w roku akademickim 2006/2007¹⁶. Utworzenie tego kierunku na UMK umożliwia kształcenie archiwistów w ramach dwóch specjalności: naukowo-archiwalnej i zarządzania dokumentacją.

Utworzenie pięcioletniego kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” na UMK oraz pięcioletnich specjalności archiwistycznych na UMCS i UAM stworzyło warunki rozbudowy i unowocześnienia programu kształcenia oraz dalszego rozwoju studiów archiwistycznych. Wpłynęło także na poszerzenie oferty programowej dwu- i trzyletnich specjalności archiwistycznych na innych polskich uniwersytetach¹⁷. Przyjęty na początku XX w. kierunek zmian w kształceniu archiwistów w Polsce skłonił kolejne uniwersytety – w miarę rozwoju kadry naukowej – do przekształcenia specjalności w pięcioletnie studia na kierunku archiwistycznym¹⁸.

Kształcenie archiwistów dla nowoczesnego społeczeństwa informacyjnego wymaga nowoczesnych programów nauczania. Zawartość programowa dla pięcioletniego kierunku lub specjalności „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” obejmuje liczne przedmioty z zakresu zarządzania archiwum, zarządzania dokumentacją współczesną, w tym zarządzania dokumentacją elektroniczną. Programy te zostały szeroko zaprezentowane przez przedstawicieli środowiska uniwersyteckiego z Torunia, między innymi podczas kolejnych zjazdów archiwistów polskich w Szczecinie i Olsztynie¹⁹.

Modernizacja programów kształcenia na kierunku i specjalnościach „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” jest bardzo duża i obejmuje nie tylko przedmioty z zakresu zarządzania, ale także informatyki i informacji naukowej, a nawet

¹⁵ W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Powołanie specjalności „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” na UMK w kontekście prac nad utworzeniem osobnego kierunku studiów*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 64–72.

¹⁶ W. Kwiatkowska, *O nowym kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” z perspektywy roku doświadczeń*. (referat wygłoszony na V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Olsztynie w 2007 r.).

¹⁷ J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie archiwistyki i zarządzania dokumentacją współczesną w polskich uczelniach wyższych*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 47–64.

¹⁸ W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Koncepcja kierunku...*, s. 386–387; *idem*, *Powołanie specjalności...*, s. 64–72; Z. Chmielewski, *Kierunki rozwoju współczesnej archiwistyki*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 9–25; K. Skupieński, *Od archiwariusza...*; W. Stępiak, *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków*. Koreferat, *ibidem*, s. 92–96.

¹⁹ W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Koncepcja kierunku...*, s. 381–395; J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie...*, s. 47–64; W. Kwiatkowska, *O nowym kierunku...*

z dziedziny przygotowania administracyjnego i prawnego. Jeśli chodzi o przedmiot „zarządzanie dokumentacją współczesną”, to był on realizowany na niektórych uniwersyteckich specjalnościach archiwistycznych już od dawna, podobnie jak zajęcia z informacji naukowej. Zmiany, jakie obserwujemy w archiwach od końca XX w., sprawiły, że współcześnie realizacja wymienionych przedmiotów została zmodernizowana i rozbudowana poprzez szerokie uwzględnienie nowych technologii. W programie kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” na specjalności „Zarządzanie dokumentacją” na UMK znajdujemy między innymi przedmioty z zakresu podstaw zarządzania, metod i organizacji zarządzania, kancelarii współczesnej, współczesnej dokumentacji i jej rodzajów, tworzenia normatywów kancelaryjno-archiwalnych, teorii selekcji archiwalnej, systemów informatycznych wspomagających zarządzanie, komputerowych systemów zarządzania dokumentacją. Uzupełniają je zajęcia z zakresu informacji naukowej, które także uległy rozbudowaniu o teorię informacji, wyszukiwanie i zarządzanie informacją w archiwalnych zasobach sieciowych, wyszukiwanie i zarządzanie informacją w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych oraz metodykę sporządzania publikacji informacyjnych. Ważne miejsce w programie nauczania zajmują zagadnienia dokumentu elektronicznego i archiwów elektronicznych, a także digitalizacji zbiorów archiwalnych. Niezwykle istotne jest zapoznanie studentów archiwistyki i zarządzania dokumentacją nie tylko w wiedzą z zakresu prawa archiwalnego, co było realizowane w programach studiów archiwistycznych, ale także z wiedzą z zakresu prawa administracyjnego, bez której zarządzanie dokumentacją współczesną nie jest możliwe²⁰.

Znaczącą modernizację przeszły programy pięcioletnich specjalności „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” na UMCS w Lublinie i UAM w Poznaniu, gdzie realizacja przedmiotów z zakresu zarządzania dokumentacją, informacji naukowej i prawa jest szeroka i odpowiada potrzebom współczesnego archiwisty zakładowego czy pracownika kancelarii. Także inne uniwersytety i wyższe szkoły w Polsce, kształcące w ramach dwu- lub trzyletnich specjalności, unowocześniły już lub unowocześniają programy kształcenia archiwistów²¹.

Modernizacja programów nauczania ma miejsce we wszystkich szkołach archiwalnych na świecie. W programach szkół archiwalnych powiązanych ze studiami historycznymi nadal obserwujemy duży udział zajęć z archiwistyki i historii. Podkreślić należy, że także w tych szkołach coraz większą grupę przedmiotów nauczania stanowią: informacja naukowa, komputeryzacja i zarządzanie dokumentacją współczesną, które z kolei dominują w programach szkół archiwalnych

²⁰ W. Chorażyczewski, W. Kwiatkowska, *Koncepcja kierunku...*, s. 391–394; W. Kwiatkowska, *O nowym kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” z perspektywy roku doświadczeń* (referat przedstawiony na V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Olsztynie w 2007 r.).

²¹ J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie archiwistyki...*, s. 47–6; Szczegóły programów nauczania na stronach internetowych uczelni.

na wydziałach archiwalnych lub powiązanych z wydziałami informacji naukowej czy też zarządzania²². Gwałtowny postęp technologiczny sprawia, że coraz większą wagę przywiązuje się do kształcenia ustawicznego, które w różnych krajach przybiera rozmaite formy – od krótkich kursów (szkoleń), aż po kształcenie podyplomowe²³.

Nie ulega zmianie podejście do praktyki archiwalnej, która nadal stanowi jeden z warunków dobrego wykształcenia archiwisty. Na przełomie XX i XXI w. obserwujemy jeszcze większe zacieśnianie współpracy pomiędzy „światem nauki” i „światem pracy”, zarówno w zakresie realizacji praktyk archiwalnych, ale także w dziedzinie współpracy uniwersytetów z archiwami przy realizacji programu kształcenia. Ten niezwykle korzystny dla edukacji archiwalnej kierunek obserwujemy również w Polsce, także w tych szkołach, które do niedawna nie wykorzystywały potencjału naukowego miejscowych archiwów w kształceniu archiwistów.

Rozwój szkolnictwa archiwalnego na świecie przyczynił się do rozwoju badań naukowych i nadania zawodowi archiwisty charakteru naukowego, co wpłynęło pozytywnie na profesjonalizację kształcenia. Łączenie badań naukowych z działalnością dydaktyczną gwarantuje wysoki poziom nauczania. Postęp technologiczny i modernizacja programów kształcenia archiwistów przyczyniły się do ewolucji zainteresowań badawczych archiwistów. Rozwój nowych technologii sprawił, że do priorytetowych tematów badawczych należą aktualnie archiwa elektroniczne, komputeryzacja i wykorzystanie techniki komputerowej do zarządzania archiwami. Dopiero w dalszej kolejności znalazły się badania nad archiwistyką jako dyscypliną naukową, zawodem archiwisty, czy też funkcjami archiwów. Straciły na popularności badania naukowe nad dziejami archiwów i historią administracji, szeroko podejmowane przez archiwistów na świecie do lat dziewięćdziesiątych XX w.²⁴

Na świecie funkcjonują różne modele kształcenia archiwistów, począwszy od szkolnictwa średniego i pomaturalnego, przez szkoły wyższe, aż po studia podyplomowe i doktoranckie. Wymienione modele i poziomy kształcenia funkcjonują także w Polsce. Podkreślić należy, że po gwałtownym rozwoju szkolnictwa archiwalnego, jaki miał miejsce w Polsce w latach siedemdziesiątych, kolejny etap jego rozwoju przypada na przełom XX i XXI w. Liczba uniwersytetów,

²² C. Couture, *Education and Research...*, s. 161; I. Mamczak-Gadkowska, *Aktualne kierunki...*, s. 18.

²³ S. Sierpowski, *Kształcenie ustawiczne*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 96–97; S. Sierpowski, *Nowe kierunki kształcenia archiwistów*, „Archeion”, t. 94, 1995, s. 346–349.

²⁴ C. Couture, *Education and Research...*, s. 172–175; I. Mamczak-Gadkowska, *Aktualne kierunki...*, s. 19–20; eadem, *Problematyka kształcenia...*, s. 413–414. Na ten temat także: J. Tandecki, *Dzieje i dorobek naukowy toruńskiego uniwersyteckiego ośrodka kształcenia archiwistów*, „Archiwista Polski”, r. 6, 2001, nr 3–4, s. 43–53; J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie...*, s. 52–54.

wyższych szkół zawodowych prowadzących studia archiwistyczne w ciągu ostatnich lat gwałtownie wzrosła i w roku akademickim 2006/2007 wynosiła 20²⁵. Większość z nich kształci archiwistów na poziomie licencjackim i magisterskim w ramach dwu- lub trzyletnich specjalności na studiach historycznych. Nowością jest uruchomienie w ostatnich latach w kilku ośrodkach studiów doktoranckich.

Jak już podkreślano, większość zmian w programach kształcenia i szkolenia archiwistów w końcu XX i na początku XXI w. jest wynikiem rozwoju tej dyscypliny naukowej oraz rewolucji informatycznej i wynikających stąd nowych potrzeb kompetencyjnych archiwistów. Doświadczony archiwista holenderski, Theo Thomassen (wieloletni dyrektor Szkoły Archiwalnej w Hadze, a następnie w Amsterdamie oraz wiceprezydent i prezydent Sekcji Edukacji i Szkolenia w latach 1992–2000), w referacie wygłoszonym podczas pierwszej w XXI w. Europejskiej konferencji nauczycieli archiwistyki w Marburgu w 2001 r. stwierdził, że w kształceniu archiwalnym, jak w kształceniu zawodowym w ogóle, można wyróżnić cztery główne kierunki zmian: ekspansję, innowacyjność, integrację i profesjonalizm²⁶.

Ekspansja jest pierwszym i najbardziej oczywistym kierunkiem zmian. Praca archiwisty w ostatnich latach bardzo się zmieniła. Od współczesnego archiwisty wymaga się już nie tylko tradycyjnych umiejętności, jak np. opracowania czy selekcji dokumentacji, ale również znajomości środowiska elektronicznego, procesu tworzenia i zarządzania dokumentacją i informacją. Skala archiwalnych kompetencji stale rośnie. Pociąga ona za sobą ciągłą rozbudowę programów kształcenia.

Szybki rozwój nauki i technologii informatycznej sprawia, że szkolnictwo archiwalne na świecie, zwłaszcza w ostatniej dekadzie, cechuje także duża innowacyjność. Chociaż nie jest możliwe przekazanie całej wiedzy i umiejętności zawodowych w tym zakresie, szkoły dążą do tego, aby programy kształcenia uwzględniały bardzo szeroką wiedzę i kompetencje przyszłych archiwistów. Tak skonstruowane programy kształcenia ułatwią absolwentom studiów archiwistycznych adaptację do zmieniających się warunków pracy²⁷.

Najbardziej kluczowym kierunkiem zmian w procesie kształcenia archiwalnego jest integracja. Istnieje powszechne przekonanie, że nauczanie integralne jest najbardziej efektywne. Polega ono nie tylko na przekraczaniu granic pomię-

²⁵ J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie...*, s. 47–64; www.sap.waw.pl. J. Krochmal, *Kształcenie w zakresie archiwistyki i zarządzania dokumentacją w polskich uczelniach wyższych. Stan na rok 2007*. (Referat wygłoszony podczas V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich w Olsztynie we wrześniu 2007 r.)

²⁶ T. Thomassen, *Modelling and re-modelling archival education and training, First European Conference for Archival Educators and Trainers*, Marburg, 2001, s. 2.

²⁷ *Ibidem*, s. 3; K. Skupieński, *Od archiwariusza...*, s. 86–91; idem, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 37 i inne.

dzy tradycyjnymi dyscyplinami (historia, informacja naukowa, informatyka, zarządzanie), ale także na integracji świata nauki ze środowiskiem pracy. Bez tak pojmowanej integracji, zdaniem wielu doświadczonych archiwistów, ekspansja jest bardzo kosztowna i mało efektywna, a innowacyjność kształcenia trudna do osiągnięcia²⁸. Biorąc pod uwagę rozwój technologii informatycznych i ich wpływ na zarządzanie dokumentacją współczesną, a także organizację i funkcjonowanie archiwów, kształcenie to musi być kształceniem ustawicznym.

Ostatnim kierunkiem zmian w kształceniu archiwalnym jest jego profesjonalizacja. W odniesieniu do edukacji archiwalnej oznacza ona profesjonalną wiedzę nauczycieli archiwistyki popartą badaniami naukowymi, zrozumienie przez nich epoki informatycznej, a także posiadanie umiejętności dydaktycznych i zaangażowanie w proces nauczania. Istnieje przekonanie, że tylko kompetentni nauczyciele mogą wykształcić profesjonalne kadry archiwalne, oraz że dobry nauczyciel jest ważniejszy od dobrego programu kształcenia²⁹.

T. Thomassen zwraca również uwagę na zmieniający się w społeczeństwie informacyjnym model nauczyciela i studenta. W społeczeństwie informacyjnym coraz bardziej liczy się nie tyle wiedza encyklopedyczna dostępna powszechnie na stronach internetowych, ile znajomość metod rozwiązywania problemów i przyswajania informacji poprzez kreatywne podejście do stawianych zadań. Coraz większą rolę w kształceniu w ogóle, w tym w kształceniu archiwalnym, odgrywać będzie nauka kreatywnego myślenia, samodzielnego zdobywania przez studenta narzędzi do wyszukiwania informacji i pogłębiania wiedzy, a także umiejętności przekraczania barier pomiędzy dyscyplinami i profesjami³⁰.

Nowe spojrzenie na wymienione wyżej cztery główne tendencje w kształceniu archiwalnym pozwala dostrzec pewne intelektualne i fizyczne granice (możliwości) kształcenia archiwalnego w dotychczasowej formie. Innowacyjność stanowi poważną przeszkodę w profesjonalnym kształceniu archiwistów. Środowisko akademickie archiwistów, zdominowane w większości przez historyków, coraz trudniej w pełni profesjonalnie radzi sobie z realizacją programów nauczania

²⁸ T. Thomassen, *Modelling and re-modelling...*, s. 3–4. Na ten temat także: K. Skupieński, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 34; S. Sierpowski, *Interdyscyplinarna archiwistyka*, „Archeion”, t. 105, 2003, s. 42–47.

²⁹ T. Thomassen, „*Modelling and re-modelling...*, s. 7. *Good teachers are even more important than good curricula. The combination of a bad curriculum and a good and dedicated teachers can be succesful, but the combination of a good curriculum and a bad teacher cannot. Competent professionals can only be effectively educated by competent teachers*”.

³⁰ Idem, *Modelling and re-modelling...*, s. 8. Autor artykułu cytuje słowa wypowiedziane przez Carola Coutur’a, Kanadyjczyka, znanego archiwistę i nauczyciela, który w 1994 r. powiedział: „*The archivists we are training will be competent only if they are able to adapt to every situation. For this to take place, we need to train them to learn things more then we need to train them to do things. When they leave our care, they should have more gestions then answers*”. Na ten temat także: K. Skupieński, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 33.

w zakresie archiwów elektronicznych. Nawet szkoły archiwalne wyposażone w pracownie komputerowe przyznają, że gwałtowny rozwój nowych technologii sprawia, że pracownie te w szybkim tempie starzeją się. Skłania to do jeszcze ściślejszej współpracy nauczycieli archiwistyki i korzystania przez szkoły archiwalne z programów kształcenia dyscyplin pokrewnych (technologie informatyczne, informacja naukowa) oraz do współpracy szkół archiwalnych z innymi podmiotami, takimi jak: stowarzyszenia zawodowe, archiwa i inne instytucje. Nauczanie zintegrowane na obecnym etapie rozwoju szkolnictwa archiwalnego gwarantuje szkołom archiwalnym wysoki poziom nauczania odpowiadający oczekiwaniom społeczeństwa informacyjnego (społeczeństwa wiedzy)³¹.

Przykłady szerokiej współpracy różnych środowisk akademickich i archiwalnych w realizacji nowoczesnych programów nauczania na studiach archiwistycznych, zwłaszcza w zakresie zarządzania dokumentacją elektroniczną, konserwacji danych cyfrowych itp., są znane w Europie i realizowane przy wsparciu programów Unii Europejskiej³².

W cywilizacji XXI w. cztery główne tendencje w kształceniu archiwalnym: ekspansja, innowacja, integracja i profesjonalizm, także będą powoli ulegać zmianom. Wyznacza to nowe zadania dla nauczycieli akademickich, archiwistów i ich stowarzyszeń zawodowych. Dalszy rozwój technologii doprowadzić może do powstania nowego środowiska kształcenia.

Artykuł T. Thomassena, podsumowujący i określający kierunki zmian w kształceniu archiwistów na świecie, pozwala ocenić stan aktualny i nakreślić kierunki rozwoju szkolnictwa archiwalnego w Polsce. Dokonane w końcu XX i na początku XXI w. znaczące zmiany w modelach i poziomach kształcenia, a także modernizacja programów nauczania pozwalają stwierdzić, że część uniwersytetów posiada nowoczesne programy nauczania realizowane na kierunku lub – jak to ma miejsce w większości uniwersytetów – na specjalnościach archiwistycznych. Podobnie jak na całym świecie, także w polskim środowisku archiwalnym istnieje świadomość konieczności współpracy ze środowiskiem archiwów w realizacji programu kształcenia, a także z uniwersyteckimi wydziałami informacji naukowej, zarządzania czy informatyki³³. Tak zintegrowane kształcenie archiwistów, jeśli nawet dziś realizowane tylko częściowo, będzie ważnym

³¹ T. Thomassen, *Modelling and re-modelling...*, s. 8; K. Skupieński, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 29 i dalsze; S. Sierpowski, *Interdyscyplinarna archiwistyka...*, s. 42–47; M. Kocójowa, *Studia wyższe z archiwizowania dokumentów wobec społeczeństwa informacyjnego trzeciego tysiąclecia*, [w:] *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, red. D. Nałęcz, Toruń 2002, t. 1, s. 417 i dalsze.

³² H. Ford, *Kształcenie archiwistów w Wielkiej Brytanii – obecne przekształcenia i kwestie dyskusyjne*, „Archeion”, t. 104, 2002, s. 106; I. Mamczak-Gadkowska, *Problematyka kształcenia...*, s. 412.

³³ K. Skupieński, *Dyskusja nad perspektywami...*, s. 29 i dalsze; S. Sierpowski, *Interdyscyplinarna archiwistyka...*, s. 43–44; M. Kocójowa, *Studia wyższe...* s. 417 i dalsze.

krokiem ku jego profesjonalizmowi. Jako przykład niech posłużą „Letnie Szkoły Komputerowe” organizowane przez kilka lat (począwszy od 1991 r.) przez Zakład Archiwistyki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza we współpracy z Zakładem Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych oraz archiwami państwowymi, w czasie których pod kierunkiem informatyków z Ośrodka Informatyki UAM pierwsze doświadczenia w pracy z komputerem zdobywali archiwiści, nauczyciele archiwistyki i ich studenci³⁴.

Nowe wyzwania niesie wprowadzenie w Polsce modelu kształcenia opartego na Deklaracji Bolońskiej, który jest podstawą tworzenia harmonijnego systemu szkolnictwa wyższego w Europie. Umożliwia on studentom studiowanie na różnych poziomach (studia licencjackie, magisterskie i doktorskie), a także łączenie studiów archiwistycznych z innymi kierunkami nauczania. Nie jest to zupełnie nowe doświadczenie w kształceniu archiwistów w Polsce. Program elastycznego łączenia różnych kierunków studiów i specjalności był już realizowany w latach dziewięćdziesiątych XX w. na UAM, ale ze względów oszczędnościowych został zaniechany. Doświadczenia uniwersytetu poznańskiego wynikające z możliwości łączenia archiwistyki z innymi kierunkami studiów są bardzo obiecujące³⁵.

Zadania wynikające z kierunków zmian w edukacji archiwalnej skłoniły uniwersyteckie środowisko archiwalne do powołania na V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Olsztynie we wrześniu 2007 r. wyspecjalizowanej Sekcji Edukacji Archiwalnej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Do najważniejszych zadań Sekcji należeć będą między innymi: określanie standardów kształcenia, dbałość o rozwój archiwalnych badań naukowych, a także wytyczanie kierunków kształcenia archiwistów i współdziałanie w tym zakresie ze szkołami archiwalnymi i archiwistami w kraju i na świecie.

³⁴ R. Galuba, D. Matelski, *Pierwsza letnia szkoła komputerowa*, „Archeion”, t. 93, 1994, s. 393–394; R. Galuba, D. Matelski, *Zastosowanie techniki komputerowej w archiwistyce*, *ibidem*, s. 391–393.

³⁵ I. Mamczak-Gadkowska, *Aktualne kierunki...*, s. 20–21.